

tisztelt meghatározó szerepét igazolják. „Az idő századain keresztül”, „az idő hajnalán, -ösvényein, -országútján, -fénypályáján” jut el a kiteljesülő emberi és költői magatartás végső feladatáig, hogy „az idő csillagaihoz mérje lépteit”.

Állandó felelősségtudat önmagával szemben, önmagáért, a világért, a hinni akarás meg-megújuló motívuma. ez az, ami mindig az új keresésére, az állandó elégedetlenség útjára hajtja Vihar Bélát. Vádolja „kőhegygé vált sziklanémaságát”, társakat keres a dalban, a szép emberi sorsért felelősséget érzők névtelen seregében.

Sorsként vállalja a költészetet, önépítő szívóssággal keresi új útjait, a kifejezés megújuló eszközeit. Kísérletei a képversre vagy esszébe hajló költeményei a türelmetlenül kereső költő öneszmélésének egy-egy fejezetét jelzik. A megtisztító katarzist jelentik ezek az esszéversek. Költőien szép önelemzések tükrében mutatja fel bennük a szépségbe vetett hitet, a költészet, a művészet emberformáló feladatait.

Vállalni az emberhez méltó öregséget, a megtett utat, gyümölcsöztetni tapasztalatait a kialakuló új nemzedék számára, „a kövek, fák, füvek, állatok anyagi valóságával testvér” lenni — ez Vihar Béla költői ars poeticája, a *Kigyóének* zárótétele.

A kötetet a kiadó különlegesen nagy tipográfiai gondossággal jelentette meg. (*Szépirodalmi Könyvkiadó. 1970.*)

NÉMETH S. KATALIN

LÁSZLÓFFY ALADÁR: SZÖVETSÉGEK

*„... Hogy az Európák, porcelánok és Mozartok
finom és fontos nyersanyaga összegyűljön
és fennmaradjon...”*

Mi, akik kis országként tán semmi más természeti kincssel nem rendelkezünk olyan pazar bőséggel, mint éppen az írott szép szó forrásaival — hogyan és miért lehetünk érdekelték abban, hogy a szomszédos magyar nyelvű irodalmakat, verseket is megismerjük, megértsük, olvassuk? Vajon nem más-e ez tisztázatlan eredetű kötelességérzetnél? Profán, kimondatlan kérdésként: van-e, s ha igen, miért van szükségünk rájuk? Miért van szükségünk pl. Lászlóffy Aladárra?

Többek közt az erdélyi irodalom, annak is a költészete, abból is a most harmincéveseké, a Horváth Imre, Szabédi, Méliusz, Szemlér után új utakat törő vonulaté, melynek egyik vezéralakja Lászlóffy Aladár (s társai sorra: Szilágyi Domokos, Paskándi Géza, Hervay Gizella, Jancsik Pál, Palocsay Zsigmond), elbírja, sőt megkívánja ezt az élére állító kérdézet, mert elvárja, sőt követeli a kendőzetlen válaszokat is. Akár szónoki továbbkérdésként: bőforrású költészetünk mellett nincs-e szükségünk az élesen kérdező, a közös dolgainkat rendező, más oldalról közelítő, de azonos szerszámmal: nyelvvel dolgozó költői kifejezés érintésére? Vajon nem az jellemzi-e művészet felé forduló igényeinket, hogy sohasem a „mindent”, hanem a minél teljesebb választékból a minél jobbat, minél nekünk valóbbat ismerhessük meg, kaphassuk kézhez? A legalkalmasabbat a legalkalmasabb pillanatban? Természetesen mindez nem a pusztai, szolgálai átvételt, hanem a válogató, újraértékelő, kritikus újrafelfedezést, a nekünk felfedezést tételezi fel és igényli. Erre próbálunk kísérletet tenni.

Lászlóffy Aladár nem könnyű kísérleti alany. Minden feltett kérdést tovább élez, módosít, halmoz — de cserében várt és nem várt válaszok tömegét adja. Azért nem „könnyű eset”, amiért semmiféle tényleges újító, új utakat kereső alkotó sem az.

Ő, ők mindnyájan idegenebbnek, nehezebben megközelíthetőnek hathatnak, éppen mindavval, ami mai líránktól eltérő karakterüket adja. Mi az, amivel versesköteinkben ritkán találkozunk (vagy más értelemben bukkan fel), s amit náluk éppen a földrajzi-történelmi különbségek, maga az irodalomtörténeti fáziseltolódás termelt ki? (Fáziseltolódás: a mi 50-es évekbeli lírai megújulásunk párja ott a 60-as években.) Egyszerűsítve — tehát torzítva, de karikírozva is —: a kifejezetten *gondolati*, *filozofikus* fogantatás, vele együtt a *szabad vers*, *prózavers* sajátos változatainak, kísérleti formáinak megszületése. Ezen belül természetesen a képek, képzetkapcsolások, nyelvi formák más, merész kezeléséről is beszélhetünk. Mindez — mint minden teljes emberként végigvitt szellemi kaland — fenntartás és bizalom együttes rugalmasságát kívánja meg az olvasótól.

Lászlóffyra mindez fokozottan vonatkozik. Nemcsak azért, mert ő volt a botránykő a csoport indulásakor, s nemcsak azért, mert az „intellektuális” jelzőt olvasó-elrettentő értelemben is rá alkalmazták és alkalmazzák tán leggyakrabban és legindokoltabban. Még jobban azért, mert az „ami érdemes — fárasztó” ítélet költészete egyik alapmotívumának is tekinthető. Saját szavaival: „alakulni — fáj”.

Lírája tekinthető úgy, mint a szüntelen alakulás, vele a szüntelen fájás krónikája. De legyen teljes a dialektika (mely nála mindig teljes, pontosabban: folytonos, történelmi): mindez alakulások és fájások értelmének, érvényének krónikása inkább. Végső fokon e fájalmak egyévolvadásának, benne embervoltunk kínzó gyönyörének tanúja. Költészete egyetlen meggyőződés és érv létezésünk értelmességének, szépségének lehetőségé mellett.

Érveinek gondolati és élményereje abban rejlik, hogy sohasem indul ki helyzetünk megszépítéséből, hanem éppen minden szorongás nyílt vállalása jellemzi magatartását. „Az én fáradságomban feltör minden sötét az emberiségből” — úgy érzi, de azért „enged magára minden halált”, „*hogy az értelem riadóját / kiváltsa*” (*Hegedűverseny, Information*). Napjainkban, „*A 70-es években*” is így tisztázza kíméletlenül az alaphelyzetet.

...ember vagyok
 tehát felfegyverezhető,
 ki félelmében
 még igazságos és nagyszerű
 szellemekre is rálő.
 ...ki tudja, mi rosszat teszek még
 ...mentsétek előlem a gyermekeket
 ...veszélyesek vagyunk.

Tudja, hogy „...így, zajban-vasban, menet közben” létezőnk, s hogy e létnek számolnia kell „elhamvadt városokkal”, „erőltetett menetelésekkel”. Tudja, érzi „háborúk vagy kihallgatások zúdulhatnak rám”, „csak a gondolkozását félti” „egy hirosimányi elektromos ütéstől”. De azt is tudja, hogy az élet az elhamvadt városok alatt is „*megmaradásra berendezkedett*”, hogy az „erőltetett menetelések” ellenére is kihallatszódik végül a vonulás ritmusából „*a haladás dobogása*”, hogy „*az európák, porcelánok és mozartok finom és fontos nyersanyaga*” „összegyűlhet és fennmaradhat, hogy „*minden következő kor önálló öntudatát*” belőlük kikeverheti. Hogy nevünk feledésbe merülhet —, de kitudódhat a világ (*A csend órái*).

Tehát lehetőségeinket lehetetlenségeink számbavételével együtt, velük átellenben és szüntelen, nyíltan farkasszemet nézve szerepelteti. S ez a szembesítés nem úgy szerepel, mint ami mentségünkre felhozható, hanem mint ami mentségünkre fel nem hozható, mint az alig látható, letagadható — mégis létező, át nem ruházható felelősségeink, tennivalóink listája. A mindenkori szorongásban mindenkor meglévő, lehető, értelmes, életet megőrző emberi tevékenységek szakadatlan köre, végtelen tere. Vele a vállalás, megvalósítás mindig sajátos, mindig egyéni, mindig korhoz kötött — s mindebben végtelen útja. Verseiben ez az egyetlen úthálózat szerepel, fut „Embertől emberfiáig, — Hozzám és akiké én leszek...” — korai ver-

sének szavaival. Úthálózat, mely történelemelőtti időkől kanyarog, fordulóiban mindenkor mindenki csupán a „magáét” teszi, csupán pillanatokot birtokol, s mégis minden jó mozdulatával akarva-akaratlan, névvel és névtelenül az emberiségért is tesz, az emberiséget képviseli. Az emberi idők egészében él. Így kapcsolódik költészetében az egyszeri ember és az emberiség egyetlen „láncba”, egyetlen, különböző történelmi „színhelyeken” végighaladó vonulatba. S legutóbbi kötetében, szerves folytatásként így válhat mindenki egyetlen „szövetség” részesévé. Mindenkit „Sokszor mérhetetlen erőfeszítésekre hajszol a szükség”. S ilyenkor „A világot érzed megmozdulni, pedig magadért teszed”. S „A történelmi okság s a láncreakciók” mindenki számára „ropogva megfeszülnek.” és „Így semmire se jök.” És egyedül egymásrautaltságunk, közös öntudatunk, felelősségünk, „eszmeletünk” „képes vigyázni ráink”, de csak annyira, amennyire mi magunk vállaljuk ezt a „láncot”: kötelességet, feladatot is.

*Mi megmenthetne engem, mi megmenthetne téged,
valamely láncot kínál: bármilyen szövetséget.
A kezem nyújtom mégis, értelmem két kezét,
kötni a világ végét s a világ kezdetét.*

(Szövetségek, Lánc)

A „Szövetségek” tehát, mint Lászlóffy Aladár minden eddigi kötetcíme is, látzólag egyszerű szó, valójában egy sajátos költői nyelv sajátos szava. Sajátossága, rejtett sokértelműsége egyrészt abból fakad, hogy egyetlen, *gondolati* koncepció új pillére, s így alapfogalom. Másrészt onnan ered, hogy ez a „minden összefügg”-élmény megteremtette és szemünk előtt teremti a maga *lírai tolvajnyelvét* is.

Mi jellemzi ezt a költői nyelvet, ezt a különös verselést? Létezik kezdettől, első vesszorai megszületésétől (s azokat, költőváltat íhlető) egyetlen nagyvonalú gondolati-etikai élmény. Élmény, melyet nevezhetünk közérzetnek, de egyetemessége és érzékletessége révén költői vízióknak is. Ez az egyetlen alapélmény olyan tágnak és tágíthatónak bizonyult, hogy indulásától kezdve minden újat befogad, sőt a befogadás körét is egyre bővíti. Így szemben a megszokottabb költői építkezésmódokkal, Lászlóffy lírájában minden új látomás és átélés egy már eleve létező univerzumba épül bele, részletként illeszkedik. Ugyanakkor minden részletben jelen van, beleértődik ez a kezdettől létező egész.

Így lesz — mint vázolt gondolatmenete önmagában is — evidenciaszerűen egyszerű, s ebben az egyszerűségében bonyolult, áttételek, belső összefüggések rendszerévé ez a költészet. Kezdetől arra törekszik, hogy „kimondja a *legtömörebbet*”. S ez a tömörségre és teljességre törekvés, minden fölösleges elhagyásának szigorú szándéka szükségképpen magával hozza a versek sajátos „szikárságát”, önmagára redukálását — ezen belül is a belső összefüggésekre, csomópontokra redukálását —, mely absztrakt képekhez, szobrokhoz teszi hasonlóvá. Ars poeticájára is állik a már vázolt egyetemes felelősség előtti fejet hajtás.

*Milyen lehet a költészet, hogyha mit írunk,
szándékkal nem illesztjük bele az eddigi sorba,
s ha amit írunk, az sem egyéb, mint újabb
iker-unalmas gyöngyszem a soron?*

Szorosan kapcsolódva ismét az egészhez:

*Milyen meggondolatlanságot lehet még elkövetni
a sok ezer éves eseményorozat naptárán kívül?*

(Milyen színű lesz az idei nyár?)

De ez, a költészet határaiig merészkedő gondolatiság, tüntető puritánság megtermi.

a határok sajátos tágitását is. Sajátos érzékletességet, sajátos képvilágot éppen evvel az állandóan éber és sokoldalú teljes emberi apparátusával. Így jellemzi például önmaga „rendszerét”:

„*Allítom, hogy rendszerem helyes: ... A betáplált adatok, a kiváltható igazságok, a fellazult lelkiismeretek, az érdeemes és a nem érdeemes, az utálat és az utánakapó nosztalgiaik lüktetése eleven vonaglást idéz elő. Mint parázsra dobott kígyó vonaglik előttem, előttünk az információ határa.*”

(Information)

A „parázsra-dobott kígyó” érzékletessége — és a kibernetika élményének elvontsága tulajdonságaiban, hatásaiban egymással átítatódik. A „kígyó” parázsradobottságával, vonaglása bőrt ingerlésével együtt is képletpontos lesz. — Míg a „betáplált adatok”, „kiváltható igazságok”, „érdeemes és a nem érdeemes” stb. fogalmisága nemcsak érzelmességünk, hanem érzékenységünk billentyűin is játszik. A kettő, vele két különböző sík egymásba kulcsolódását, „szövetségét” jelzik az „utálat és az utánakapó nosztalgiaik lüktetése” — a „fellazult lelkiismeretek” képei, melyek egyszerre horzsolják gondolatainkat és idegrendszerünket.

Nincs miért eltitkolnunk, hogy ez a sokra vállalkozó líra sokféle hiba elkövetésére is vállalkozik. A szüntelen, merész kísérletezés sikerületlen kísérletekkel is jár. A sűrítés törekvéséből pusztá versemaggá tömörülés is keletkezik (*A mozgás, Kitérésék, Az út*). A beleértések szövevényéből pusztá jelzések váza (*Kórus, A gyűrű, Háló*). Találkozunk a félig megírt, illetve beteljesületlenségében várakozásokat éhen hagyó versekkel (*Példák, Szövetségek, Decemberi levél*). Szigorúbb szelekció éppen a költőnek és az egészében még egyre ígéretesebb lírának használna.

Tán ellentmondásnak tűnik, de még a hiányok is várakozást ébresztöek. Olyan távlatokat és lehetőségeket mutat fel Lászlóffy eddigi négy kötete, mely — úgy tűnik — a fáradságos megközelítésre is rendkívül érdemessé teszi. (*Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár, 1970.*)

SZÉLES KLÁRA

GYURKOVICS TIBOR: VASKAKAS

„Emberek élnek a sötétben, / külön-külön, mint nagydarab kövek, / alig válnak el az éjszakától, / őrzik saját sötétjüket.” — Egy kilátástalanul komor, magányába merevedett költő legújabb kötetében olvashatjuk ezeket az ismerősnek tűnő sorokat. Gyurkovics Tibor előző verseskötete (*Emberfia, 1966.*), s egyetlen kisregénye (*Ne szeress, ne szeress, 1970.*) is az általánossá váló magányézésről, a már-már kóros izoláltságról vallott. De érdekes alkata, figyelemre méltó költői felkészültsége sem tudta elfeledtetni, hogy lírája negatív hatású divatos áramlatok talajából sarjadt, s hogy halálfelelmét nem fedezi mindig az átélés hitelessége. Szándékának tisztázatlansága tovább súlyosbította ezt, s kiáltó színvonalbeli különbségek között hanyódó poézise olykor a póz, a nihil zsákcúájába tévedt. Szeretetre, jóságra vágyódása csak tragikus felhangként bukkant fel. Megismerhetetlenség, hiányérzet mindenütt: maradt hát a „világtitok”, a „... lehetetlen megérteni a világot, csak érezni lehet”.

Bár az *Emberfia* utolsó ciklusának a *Gyógyulóban* címet adta, sem a ciklus, sem *Vaskakas* c. kötete nem erősíti meg költői világának valóságos gyógyulását. Verseiben továbbra is az „angyal őrzőngő magányossága”, a „Barlangban élünk, vagy sírban” pesszimizmusa uralmodik. Igaz, költészete bonyolultabbá, elvontabbá vált, de a